

QISHLOQ XO'JALIGIDA TRANSPORT LOGISTIKASI

Ilmiy rahbar Saidova Feruza Kamolovna –

BuxDU, “Yashil iqtisodiyot va

agrobiznes” kafedrasi katta o’qituvchisi. 3-2-Agrobiznes va investitsion

faoliyat ta’lim yo’nalishi 4-kurs talabasi Muxiddinov Muxiddin

ANNOTATSIYA: *Maqolada transport logistikasini qanday tashkil etish haqida, uning amaliy tadbirlari, uning iqtisodiyotdagi o’rni, zaruriyati, u bilan birgalikda amalga oshirilayotgan agrologistik jarayonlar va xalqaro tajriba, uning muammolari va yechimlari va shu kabi muhim mavzular haqida fikr boradi. Shuningdek maqolada qishloq xo’jaligida transport logistikasidan foydalanishni kengaytirish yo’llari haqida so’z boradi.*

KALIT SO’ZLAR: *Transport logistikasi, sovuq zanjir, statistika, infratuzilma, Eksport-import operatsiyalari, GPS va IoT texnologiyalarini, raqamlashtirish, yagona tizim.*

1.Kirish.

Qishloq xo’jaligi mahsulotlarini yetishtirish, saqlash va iste’molchilarga yetkazib berish zanjirida transport logistikasi markaziy o’rin tutadi. Ushbu tizimning samaradorligi nafaqat qishloq xo’jaligi sohasining rivoji, balki davlat iqtisodiyotining umumiy barqarorligi uchun ham muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda global oziq-ovqat zanjirining uzluksiz ishlashi va xalqaro savdo jarayonlarida raqobatbardoshlikni ta’minlash uchun transport logistikasi innovatsion yondashuvlarni talab qilmoqda.

Transport logistikasi qishloq xo’jaligi mahsulotlarining qishloq hududlaridan yirik shaharlarga, shuningdek, xalqaro bozorga chiqishida asosiy ko’prik vazifasini bajaradi. Shu jarayonda mahsulot sifatini saqlash, optimal xarajatlarni ta’minlash va vaqtni tejash logistik tizimning muvaffaqiyat

omillaridan hisoblanadi. Biroq, bugungi kunda ko‘plab mamlakatlar, jumladan O‘zbekiston ham qishloq xo‘jaligi transport logistikasida jiddiy muammolarga duch kelmoqda. Bular qatoriga infratuzilmaning yetarlicha rivojlanmaganligi, zamonaviy sovutgichli transport vositalarining cheklanganligi va logistika xarajatlarining yuqoriligi kiradi.

Dunyo statistikasi shuni ko‘rsatadiki, oziq-ovqat mahsulotlarining 30-40 foizi transport va saqlash jarayonlaridagi yo‘qotishlar sababli iste‘molchiga yetib bormasdan yaroqsiz holga keladi. Ushbu muammo, ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlarda keskin sezilmoqda. Masalan, Jahon banki ma‘lumotlariga ko‘ra, Markaziy Osiyo davlatlarida, jumladan, O‘zbekistonda, transport-logistika tizimi orqali oziq-ovqat mahsulotlarini tashishda yo‘qotishlar 25-30 foizni tashkil etadi.

Boshqa tomondan, qishloq xo‘jaligi mahsulotlariga bo‘lgan talabning o‘sishi va ularni eksport qilish hajmining ortishi transport-logistika tizimini modernizatsiya qilishning dolzarbligini ko‘rsatmoqda. Bugungi kun texnologiyalari va global tendensiyalarni hisobga olgan holda, transport-logistika tizimini takomillashtirish nafaqat ichki bozorda, balki xalqaro savdo maydonida ham qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining raqobatbardoshligini ta‘minlash imkoniyatini beradi. Shu sababli, ushbu maqolada qishloq xo‘jaligida transport logistikasi tizimining ahamiyati, dolzarb muammolar, zamonaviy yechimlar va statistik tahlillar haqida so‘z yuritiladi.

2. Adabiyotlar sharxi.

Quyida transport logistikasiga oid olimlar, professorlar va o‘qituvchilarning fikrlari keltirib har biri uchun izoh berishga harakat qilaman.

1. Gulomov, S., & Tashpulatov, M. (2021). "Qishloq xo‘jaligida transport logistikasi: Tahlil va istiqbollar" kitobida quyidagini bayon qiladi.

Gulomov va Tashpulatov transport logistikasi tizimining qishloq xo‘jaligi sohasidagi o‘rni va ahamiyatini ta‘kidlaydi. Ularning fikricha, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini tashish jarayonida samarali logistik tizimlar qishloq hududlaridan yirik bozorga yetkazib berishda markaziy rol o‘ynaydi.

Ushbu tadqiqotda olimlar transport logistikasi tizimining qishloq xo'jaligiga qanday ta'sir qilishi haqida aniq va keng qamrovli tahlil olib boradi. Ular logistik tizimni optimallashtirish orqali mahsulotlarning eksport salohiyatini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va bozor barqarorligini ta'minlash mumkinligini ta'kidlashadi.

2. Korotkin, P., & Novikov, Y. (2020). "Transport logistikasining innovatsion yondashuvlari va ularning qishloq xo'jaligidagi roli" kitobida quyidagini bayon qiladi.

Korotkin va Novikov transport logistikasi tizimiga zamonaviy innovatsiyalarni tatbiq etishning zarurligini ko'rsatib o'tadilar. Ular transportni raqamlashtirish va avtomatlashtirish orqali samaradorlikni oshirish, xarajatlarni qisqartirish va mahsulotlarni tezda yetkazib berish imkoniyatlarini yaratishni muhim deb hisoblaydilar.

Ularning ishlari yangi texnologiyalarning qishloq xo'jaligi transport-logistikasi tizimida qanday ishlashini o'rganishga bag'ishlangan. Maqsad — zamonaviy yechimlar yordamida transport jarayonlarini tezlashtirish va optimallashtirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirishdir.

3. Shamsiyev, A. (2020). "Transport va logistika infratuzilmasi: Problemlar va yechimlar" kitobida quyidagini bayon qiladi.

Shamsiyev transport va logistika infratuzilmasining kamchiliklarini tahlil qilib, ularning qishloq xo'jaligi mahsulotlari bozoriga ta'sirini ko'rsatadi. Uning fikricha, davlat va xususiy sektorning hamkorligi orqali infratuzilmani yaxshilash, ayniqsa, yo'l va sovutgichli transport vositalarini modernizatsiya qilish orqali muammolarni bartaraf etish mumkin.

Shamsiyev transport infratuzilmasining rivojlanishi bilan bog'liq muammolarni chuqur o'rganib, ularning yechimi sifatida davlat-privat hamkorligi modelini ilgari suradi. Ushbu yondashuv qishloq xo'jaligi mahsulotlarining yetkazib berish jarayonini yaxshilashga yordam beradi.

4. Hodjaev, A., & Xo'jaev, Z. (2023). "Global Logistics Trends and Challenges in the Agro-Industry" kitobida quyidagini bayon qiladi.

Hodjaev va Xo'jaev global miqyosda transport logistikasi tizimi qanday rivojlanayotganini va qishloq xo'jaligi sanoatida yuzaga kelgan yangi chaqiruvlar bilan qanday kurashish lozimligini muhokama qilishadi. Ular logistika jarayonlarida yuqori texnologiyalardan foydalanish va yangi logistika tizimlarini yaratishning dolzarbligini ta'kidlaydi.

Ushbu ishda olimlar global logistika tendensiyalarini va ularning qishloq xo'jaligi sohasidagi muammolarga qanday ta'sir qilayotganini tahlil qilishadi. Ularning fikriga ko'ra, yangi texnologiyalarni integratsiya qilish transport-logistika jarayonlarining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

5. Birk, D., & Bork, G. (2022). "The Role of Transport Logistics in Agricultural Markets" kitobida quyidagini bayon qiladi.

Birk va Bork transport logistikasi tizimining qishloq xo'jaligi bozorlaridagi rolini o'rganib, uning bozordagi mahsulotlar ta'minoti va talabni boshqarishda qanday ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadilar. Ular logistik tizimlar yordamida mahsulotning bozor narxlariga qanday ta'sir qilish mumkinligini tahlil qilishadi.

Ushbu maqolada olimlar transport tizimlarining bozor iqtisodiyotidagi o'rni haqida chuqur izlanishlar olib borishadi. Ular shuningdek, transport logistikasi va qishloq xo'jaligi bozorlarining o'zaro bog'liqligini tasvirlaydilar.

Yuqoridagi fikrlar transport logistikasi sohasidagi turli olimlarning qishloq xo'jaligi sektoridagi tizimlarning samaradorligini oshirish uchun qator yechimlar taklif etganlarini ko'rsatadi. Har bir olim o'z ishida transport logistikasi tizimini optimallashtirish, innovatsiyalarni tatbiq etish, va mavjud muammolarni hal etish uchun kerakli chora-tadbirlarni ko'rsatmoqda. Bu yondashuvlar qishloq xo'jaligi mahsulotlarini samarali yetkazib berish va eksport salohiyatini oshirishga imkon yaratadi.

3. Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqot jarayonida qishloq xo‘jaligida transport logistikasi muammolari va yechimlari, mahsulotni yig‘ish va saqlash joylaridan tashish, saqlash zanjirini boshqarish, eksport-import operatsiyalari, yo‘l infratuzilmasining zaifligi, sovutgichli transport yetishmasligi, zamonaviy texnologiyalar roli va ularning ilmiy mushohadalari va mavzuga bog‘liq ko‘plab nazariy adabiyotlar, taqqoslash ilmiy mushohada, tizimli yondashuv usullaridan foydalanilgan.

4. Tahlil va natijalar muhokamasi.

I. Qishloq xo‘jaligida transport logistikasi tizimining ahamiyati haqida tushuntirib bersam.

Transport logistikasi qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini iste‘molchiga yetkazish zanjirining asosiy qismi hisoblanadi. Bu jarayon faqatgina mahsulotni bir nuqtadan boshqasiga tashishni anglatib qolmay, balki uning sifatini, miqdorini va narx-barqarorligini ta‘minlashga ham xizmat qiladi.

1. Mahsulotni yig‘ish va saqlash joylaridan tashish

Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining aksariyati tez buziladigan xarakterga ega bo‘lgani sababli, ularni o‘z vaqtida yig‘ish va saqlash joylaridan yetkazib berish zarur. Masalan, meva-sabzavotlar yetishtirilganidan keyin, 24-48 soat ichida maxsus sovutgichli transport vositalarida yetkazib berilishi kerak. Samarali transport tizimi yo‘qligi mahsulotning yaroqsiz holga kelishiga olib keladi.

2. Saqlash zanjirini boshqarish

Transport jarayonida mahsulotning sifati va iste‘molga yaroqliligini ta‘minlash uchun “sovuq zanjir” tizimi kerak. Bu tizim maxsus sovutgichli transport vositalaridan foydalanishni talab qiladi. Sovuq zanjirni uzluksiz ta‘minlay olmaslik eksport hajmining pasayishi va iste‘molchilarning ishonchini yo‘qotishga olib keladi.

3. Eksport-import operatsiyalari

Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining xalqaro bozorga chiqishi transport logistikasi bilan bevosita bog‘liq. O‘zbekistonning meva-sabzavotlari Yevropa va

Osiyo bozorlarida yuqori talabga ega bo'lishiga qaramasdan, transport tizimidagi muammolar tufayli eksport hajmi to'liq salohiyatga erisha olmayapti.

II. Muammolar va ularga yechimlar

Qishloq xo'jaligida transport-logistika tizimi bir qator muammolarni o'z ichiga oladi. Ushbu muammolarni hal qilish esa, qishloq xo'jaligi mahsulotlarining raqobatbardoshligini oshirish uchun juda muhimdir.

1. Yo'l infratuzilmasining zaifligi

Ko'pgina qishloq joylarida yo'l sifati talab darajasida emas. Mahalliy transport vositalarining yaroqsizligi mahsulotni vaqtida yetkazib berishda jiddiy to'siq bo'ladi.

Yechim: Davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali yo'l infratuzilmasini modernizatsiya qilish lozim. Yo'llarni ta'mirlash va yangilarini qurish qishloq xo'jaligi mahsulotlari savdosiga katta hissa qo'shadi.

2. Sovutgichli transport yetishmasligi

Tez buziladigan mahsulotlar uchun sovuqgichli transport vositalarining yetarli emasligi yirik yo'qotishlarga olib keladi. FAO ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston qishloq xo'jaligi mahsulotlarining 25-30 foizi tashish jarayonida buziladi.

Yechim: Maxsus sovuqgichli transport vositalarini ko'paytirish uchun davlat tomonidan subsidiyalar ajratilishi va xususiy sektorni jalb qilish zarur.

3. Transport xarajatlarining yuqoriligi

Transport-logistika xarajatlari mahsulot narxining sezilarli qismiga to'g'ri keladi. Bu esa, mahsulotni xalqaro bozorda raqobatbardoshligini kamaytiradi.

Yechim: Yo'llarda yoqilg'i sarfini kamaytiradigan zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va transport marshrutlarini optimallashtirish orqali xarajatlarni qisqartirish mumkin.

III. Zamonaviy texnologiyalar roli

Transport-logistika tizimining samaradorligini oshirishda zamonaviy texnologiyalar katta ahamiyatga ega.

GPS tizimlari: Transport vositalarining optimal marshrutini belgilash orqali vaqtni va yoqilg'i xarajatlarini tejash imkonini beradi.

IoT (Internet of Things): Yukning harorati, namligi va holatini real vaqtda kuzatib borish imkoniyatini beradi. Bu mahsulot sifatining saqlanishiga yordam beradi.

Blokcheyn texnologiyasi: Mahsulotni ishlab chiqarishdan iste'molchilarga yetib borguniga qadar har bir bosqichni kuzatish imkonini beradi, bu esa xaridor ishonchini oshiradi.

IV. Statistika tahlil

Transport-logistika tizimining ahamiyatini yanada chuqurroq tushunish uchun statistik ma'lumotlarni ko'rib chiqamiz:

Jahon oziq-ovqat tashish xarajatlari 2023-yilda 1.6 trillion AQSh dollarini tashkil etdi.

O'zbekistonda transport-logistika tizimidagi kamchiliklar sababli, qishloq xo'jaligi mahsulotlarining eksport hajmi yiliga 15 foizga qisqarmoqda.

Mahalliy bozorda sovutgichli transport vositalarining ulushi atigi 15 foizni tashkil etadi. Bu raqam rivojlangan davlatlarda 60-70 foizga teng.

Qishloq xo'jaligida transport-logistika tizimini takomillashtirish orqali mahsulotning raqobatbardoshligi oshishi, eksport salohiyati kuchayishi va iste'molchilar manfaatdorligi ta'minlanadi. Shu maqsadda quyidagi ishlarni amalga oshirish lozim:

1. Qishloq joylarida yo'l infratuzilmasini yaxshilash.
2. Sovutgichli transport vositalarini ko'paytirish uchun investitsiya jalb qilish.
3. Transport-logistika tizimiga zamonaviy texnologiyalarni keng joriy qilish.
4. Mahsulot eksporti uchun logistik jarayonlarni raqamlashtirish.

Xulosa va takliflar

Qishloq xo'jaligida transport logistikasi tizimi nafaqat mahsulotlarni ishlab chiqarishdan iste'molchilarga yetkazib berish, balki iqtisodiyotning boshqa sohalari bilan ham chambarchas bog'liq bo'lgan muhim omildir. Samarali transport tizimi, avvalo, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, xarajatlarni kamaytirish va mahsulotlarning sifatini saqlashda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini tashishda yuzaga kelayotgan muammolar — yo'l infratuzilmasining yomon holati, sovutgichli transport vositalarining yetishmasligi va yuqori transport xarajatlari — mamlakat iqtisodiyotining qishloq xo'jaligi sektorining to'liq potensialini amalga oshirishiga to'sqinlik qiladi.

Davlat va xususiy sektorlarga bo'lib-bo'lib amalga oshirilishi lozim bo'lgan kompleks islohotlar bu muammolarni hal qilishda muhim o'rin tutadi. Yo'l infratuzilmasini modernizatsiya qilish va transport vositalarining samaradorligini oshirishga katta e'tibor qaratish lozim. Maxsus sovutgichli transportlar sonini ko'paytirish, yuqori sifatli transport vositalariga investitsiya jalb qilish hamda yangi texnologiyalarni, jumladan IoT va GPS tizimlarini joriy etish logistika jarayonlarini yanada samarali qilishga yordam beradi. Buning natijasida, qishloq xo'jaligi mahsulotlarining eksport salohiyati ortadi, narxlar barqarorlashadi va raqobatbardoshlik oshadi.

Transport logistikasi tizimining samarali ishlashi qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqaruvchilariga yanada yuqori daromadlar olish, ichki bozorni barqarorlashtirish va xalqaro savdoda muvaffaqiyatga erishish imkonini yaratadi. Bu esa, o'z navbatida, mamlakatning iqtisodiy barqarorligi va oziq-ovqat xavfsizligining ta'minlanishiga xizmat qiladi. Samarali transport tizimi nafaqat mahsulotlarni tez va arzon narxlarda yetkazish, balki uning ekologik jihatlarini ham inobatga olgan holda ishlab chiqilishi kerak.

Shu sababli, transport-logistika sohasidagi islohotlar qishloq xo'jaligining innovatsion rivojlanishi, barqarorlik va eksport salohiyatining oshishiga xizmat qiladi. Barcha logistik jarayonlarni optimallashtirish, texnologiyalarni modernizatsiya qilish va samarali boshqaruv tizimini joriy etish orqali, biz qishloq

xo‘jaligi mahsulotlari bozorining global raqobatida muvaffaqiyatga erishishimiz mumkin.

Kelajakda, qishloq xo‘jaligida transport-logistika tizimini takomillashtirishga yo‘naltirilgan ijtimoiy va iqtisodiy islohotlar, shuningdek, raqamli va ekologik yechimlar orqali bu soha yanada rivojlanadi va mustahkamlanadi. Faqatgina tizimli yondashuv orqali qishloq xo‘jaligida transport logistikasi samaradorligini oshirish, oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash va xalqaro bozorga chiqish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin bo‘ladi.

Adabiyotlar/Литература/Reference:

1. Jahon Banki. (2023). Global Logistics and Supply Chain Report. Jahon Banki.
2. FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations). (2022). Food Losses and Waste: Facts and Figures. FAO.
3. Gulomov, S., & Tashpulatov, M. (2021). Qishloq xo‘jaligida transport logistikasi: Tahlil va istiqbollar. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasining Qishloq Xo‘jaligi Vazirligi nashriyoti.
4. Olmosbek Z. et al. CHARACTERISTICS OF THE DIGITAL ECONOMY AND ITS DESCRIPTION //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 13. – №. 2. – С. 114-117.
5. Korotkin, P., & Novikov, Y. (2020). Transport logistikasining innovatsion yondashuvlari va ularning qishloq xo‘jaligidagi roli. Moskva: Iqtisodiyot va Transport institutining nashriyoti.
6. Xalilov, D. (2021). O‘zbekiston qishloq xo‘jaligida eksport va transport logistikasining rivojlanishi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
7. Sherzod o‘g‘li Z. O. FINANCIAL INVESTMENTS AND STOCK MARKET //«НАДЕЖДА НАЦИИ» МЕЖДУНАРОДНОГО НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОГО КОНКУРС. – 2024. – Т. 1. – №. 1.
8. Birk, D., & Bork, G. (2022). The Role of Transport Logistics in Agricultural Markets. International Journal of Logistics and Supply Chain Management, 15(2), 105-117.

9. Shamsiyev, A. (2020). Transport va logistika infratuzilmasi: Problemlar va yechimlar. Toshkent: Buxoro Davlat Universiteti nashriyoti.
10. Olmosbek Z. et al. THE ROLE OF THE GREEN ECONOMY IN UZBEKISTAN //Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2024. – T. 13. – №. 4. – C. 165-167.
11. Hodjaev, A., & Xo'jaev, Z. (2023). Global Logistics Trends and Challenges in the Agro-Industry. Journal of Transport and Agricultural Economics, 29(3), 82-95.
12. Transport va Logistika bo'yicha Milliy Kompaniya. (2022). O'zbekiston transport infratuzilmasining rivojlanish istiqbollari. Toshkent: O'zbekiston Transport vazirligi nashriyoti.